

DÖDENS MYSTERIUM

Människan är ofta frestad till att förneka döden. Epikuros sade: ”när jag finns, finns inte döden. När döden finns, finns inte jag.” Det är en inställning man finner hos många filosofer och som återspeglas, på ett mera vardagligt plan, av all det som har att göra med begravningar. Vi för vår del tänker hellre på påskmysteriet. Enbart Kristi död och uppståndelse kan ge oss en riktig uppfattning om vad döden är.

Hur förhåller sig Kristus till döden? Tanken på uppståndelsen utvecklar sig steg för steg i Bibeln och visar sig till fullo från och med Daniel och Mackabéerna. Jesus tar ställning mot sadukéerna som går emot Skriften på denna punkt. Man kan inte föreställa sig döden utan uppståndelsen. Kristus påminner sina motståndare om texten där Gud säger sig vara ”Abrahams, Isaks och Jakobs Gud”, och han lägger till: ”Gud är inte en gud för döda, utan för levande.” Det är ett viktigt ord. De döda får inte rum i framställningen av Gud annat än om de är kallade till att uppstå.

När Herren uppväcker Lasaros föregriper han sitt eget påskmysterium. Kristus skänker inte uppståndelsen som gåva – han *är* livet. Hans tårar vid Lasaros' grav är ett fördömande av döden. Den betraktas som ett i grunden negativt element, som den yttersta formen av människans splittring, både inom sig själv och i förhållande till andra. Det är efter detta underverk som hans fiender beslutar sig för att döda honom. Kajfas säger: ”Det är bättre att en enda människa dör för folket än att hela folket går under.” Kristus skall alltså dö, ge sitt liv för att de skall leva. I den ortodoxa liturgin är dagen före palmsöndagen ”Lasaros' lördag” och man sjunger under dessa båda dagar samma omkväde: ”Genom Lasaros' uppståndelse visade du på din egen uppståndelse, och du har trätt in i Jerusalem i härlighet.”

Jesus gav befallningen: ”Låt de döda begrava sina döda och följ mig” (kom och förkunna Guds rike). Det visar att döden inte har någon större betydelse inför förkunnelsen av Guds rike och påskmysteriet. Den kommer snart att framstå som porten till det verkliga livet. Men Kristus känner ändå ångest när döden kommer nära. Döden har alltså två varandra motsatta sidor. Å ena sidan

är den positiv, därför att den öppnar mot livet, å andra sidan är den negativ i sig själv.

Man kan urskilja tre slags död: den andliga, den kroppsliga och den mystiska. De leder antingen till att man går vidare eller till att man splittras.

I grund och botten är döden en följd av synden och den oordning som den för med sig. Texten i Första Moseboken är en relativt sen text i Gamla testamentet och visar på en redan långt framskriden reflexion över människans öde. I den ser vi hur människans uppror medför en separation från Gud (andlig död) och en splittring mellan man och kvinna, alltså mellan människor sinsemellan. Det sker också en uppsplittring inom var och en av människorna (fysisk död). Den fysiska döden framstår alltså som fullkommandet av den andliga döden. I denna mycket existentiella vision av döden är straffaspekten en aning underordnad. Paulus utvecklade den i Romarbrevet, eftersom han kom från den fariséiska miljö där legalismen dominerade och där det var mycket vanligt att betrakta döden som Guds straff för en syndig gärning.

Den andliga döden är den verkliga döden – något som världen inte är medveten om. Genom att fjärma människan från Gud gör den det omöjligt för henne att växa till gudslighet. Det är en gåva som måste ta formen av ett fritt svar från människan för att kunna leda till människans gudomliggörande. I detta finns hela det paulinska temat med döden, som genom en människas synd har trängt in i världen och nått alla människor, därför att alla har syndat. Samma tema återfinns vi hos alla kyrkofäder. Man kan ta som exempel temat om harmonins upplösning. Inte bara försvinner kroppen och själen i jorden, utan anden själv (som är Guds avbild) stängs in i dödsriket och har ingen vidare kontakt med Gud, livets källa. Man förstår varför Jesus säger: ”Jag är uppståndelsen och livet” – det är i deltagandet i Herren som man återfinns denna livets fullhet, som ursprungligen gått förlorad. Den fysiska döden är den andliga dödens sista skede, den kan inte skiljas från den. Det är den sista fienden. Den utgör ensamhetens höjdpunkt för människan, som skapats för att vara person, det vill säga för att integreras i en helhet som utgörs av den totala mänskligheten såsom den kommer att fullkomnas i Kristi kropp.

När man kommer till denna nivå av reflexionen kan man fråga sig: vad är egentligen döden? Vem dör? Vi har smittats av platonismen och gjort en uppdelning i *kropp* och *själ*. Nu måste vi återvända till den bibliska antropologin, enligt vilken människan består av en kropp, en själ och en ande. Kropp och själ är dragna från jorden, verkligen skapade, medan anden, "pneuma", "ruah" på hebreiska, är den gnista av gudomlighet som gör att vi är Herrens avbild och är kallade till det eviga livet. Kroppen och själen (den psykiska människan) skall förgås. Det som består är anden. Döden är den totala människan förstörelse. Uppståndelsen förefaller vara hennes återställande, då den psykiska kroppen förvandlas till en andlig kropp. Men den förblir verklig och förknippad med den tidigare kroppen på ett sätt som vi kan få en uppfattning om genom Herrens kropp, som efter uppståndelsen var densamma men med annorlunda egenskaper. Det är för att Kristus till fullo har anammat den mänskliga naturen som dödens tragedi kan överkommas och splittringen överbryggas.

Jesu död och uppståndelse är alltså ett centralt och oundvikligt faktum. Låt oss minnas Paulus' ord: "Om inte Kristus är uppstånden är vår förkunnelse tom, och tom är också vår tro." Vi måste förkunna att vi tror och vet att Herren verkligen har dött och verkligen har uppstått, mot alla försök till avmytologisering och mot den teologi som handlar om "Guds död." Det rör sig inte om en symbol och inte om en bild, utan om en verklig händelse. En bok i samma anda som Robinson och Tillich har nyss kommit ut under titeln "Döden har förändrats." Den visar att döden drar sig undan, att den har blivit och skall bli mycket mildare. Allt detta är en illusion. Döden har inte förändrats eller snarare har den förändrats bara en gång, när Kristus besegrade den.

Den andliga döden är övervunnen av Herren på det villkoret att vi accepterar att "stiga upp" med honom, som på uppståndelseikonen där man ser Jesus sträcka ut handen till Adam och dra honom upp ur helvetet. Den fysiska döden är säkerligen övervunnen den också, även om den till det yttre fortsätter att härska och väcka ångest hos dem som närmar sig den. Den antar en positiv aspekt: i stället för att vara den andliga dödens sista skede är den ett tecken på den mystiska döden, på deltagandet i detta väldiga mysterium av död och uppståndelse som sträcker sig över hela livet och hela världen. Det är så som Paulus kan säga: "För mig är döden en vinning."

På så vis kommer vi fram till tanken på döden som ett framsteg. Från och med uppståndelsen skrämmer den inte längre, ty vi vet att Herren har segrat över den. Skulle detta förefalla oss vara litet eller ont så är det därför att vi har utvecklat vårt psykosomatiska väsen mycket mer än vårt andliga. De första kristna tog emot den fysiska döden med glädje, som ”det sanna livets princip” (Gregorios av Nyssa). S:t Ignatios skrev till romarna: ”Snart skall jag födas... Bröder, hindra mig inte från att leva, gör inte så att jag dör...”

Man kan försätta och uppleva döden inom påskmysteriet. Den kristne bör genom dopet leva hela temat av den fysiska döden, övergången till liv från död till död, i sitt sakramentala liv. Ty dopet gör oss enligt Paulus delaktiga i Kristi död och uppståndelse. Den trefaldiga nedsänkningen i dopvattnet som praktiseras av de ortodoxa förenar människan med Herren som utför denna övergång. De tre gesterna utförs i Treenighetens tre personers namn och påminner om de tre dagar Kristus låg i graven.

Eukaristin är deltagande i den uppståndne Kristi kropp. det är Kristus i härlighet som vi tar emot. Endast hans uppståndna kropp har kraft att ge oss liv. Vår kropp helgas. Irenaeus säger: ”Den är inte längre förgänglig. Den äger den odödliga uppståndelsens kropp.” Enligt Paulus’ uttryck blir den till ”den Helige Andes tempel.”

Vi bör göra hela vårt liv till ett påskmysteriets sakrament. Det måste verkligen bli till detta ständiga överträffande genom späkelse (att dö bort från synden) och återfödelse till livet. ”Jag dör varje dag”, sade Paulus. Samlade kring eukaristin från och med dopet skall alla våra ögonblick bli till förverkligande och anammande av Kristi liv och död. Sett ur detta perspektiv är den fysiska döden ingenting annat än den mystiska dödens sista etapp. Den är porten som leder till andra livsvillkor, avslutningen på ett fysiologiskt arrangemang vars tid är slut. Vid ett bestämt tillfälle är vi tvungna att lämna vår kropp, ty det liv som kommer är annorlunda. ”Det som blir sått förgängligt uppstår oförgängligt”, säger Paulus.

Några ord nu om tillvaron efter döden och uppståndelsen såsom vi kan betrakta det utifrån evangeliet. Vi har fått mycket lite uppenbart för oss av det förra, men mera av det senare.

Man kan inte betrakta tillvaron efter döden som ett mellantillstånd som skiljer det nuvarande livet från livet efter uppståndelsen. De ortodoxa jämför den ofta med de tre dagar Kristus tillbringade i graven.

Detta tillstånd kan säkert beskrivas som en förminskad tillvaro, ungefär som skuggorna i Sheol. I ortodoxins liturgiska texter finns också föreställningen om vila på en ljus och sval ort. Vilan leder lätt tanken till sömn, men detta är fel, ty liturgin ger också uttryck för tron på de dödas dynamiska närvaro tillsammans med de levande i Kristi kropp. Vi ber till helgonen om förböner, men mera sällan till vanliga hädangångna. Skillnaden mellan helgon och icke-kanoniserade är visserligen inte så stor i den bemärkelsen att alla, inklusive jungfru Maria och rentav Kristus, fortfarande befinner sig i väntan (en av Origenes' texter visar hur Kristus lider under väntan på den fullhet hans kropp måste uppnå).

Det finns inte någon föreställning om en ögonblicklig dom inom ortodoxin. Det är något som inte har stöd i Skriften, eftersom Bibeln bara talar om den yttersta domen. Däremot tror man att de hädangångna vilar i en grad av salighet, ganska nära Herren.

Även skärselden är en västerländsk och katolsk föreställning som de ortodoxa inte känner till, åtminstone inte i sin sena form. Man tror dock på en graduell rening av de döda, utan att för den skull säga var den sker. Vid bestämda tidpunkter firar man gudstjänster för de döda, till exempel den tredje, nionde och fyrtionde dagen efter bortgången, samt vid slutet av den sjätte månaden och efter ett år (tanken är att separationen sker långsamt och att det är nödvändigt att be för de döda för att bistå dem i renandet och tillsammans bygga upp Guds rike i kristi kropp). Inom ortodoxin är allt samlat omkring uppståndelsen: andlighet, teologi, liturgi. Söndagen är påskdagen.

Vi har anvisningar om vägen, som är mera exakta beträffande uppståndelsen än beträffande tillvaron efter döden. Vi vet att den uppståndnes kropp antar en ny aspekt. Men det är i sin förklaring som härlighetens Kristus tydligast visar sig. Det är en vision som ger oss hopp och får oss att säga redan nu: "Död, var är din seger? Död, var är din udd?"

Pierre Struve